

PKN

Stichting voor
onderzoek
historische
tabakspijpen

Jaargang 44, nummer 168, juli 2022

Aankondiging PKN dag 10 september 2022	49
Tentoonstelling 'Haarlems weggegooid verleden'	50
Haarlems weggegooid verleden, 1928-1945 Bert van der Lingen	51
Een monsterpijpje van een handelsreiziger en de bestellingen bij pijpenfabrieken Ruud Stam	59
De invloed van de actualiteit in de 19e eeuw op de ontwerpen van Gambier Arthur van Esveld	67
De pijp van de maand juni 2021	71

Nieuwe filmpjes op website

Op onze website zijn recent weer wat nieuw filmpjes toegevoegd waaronder een documentaire over een van de laatste pijpenmakers in Andenne uit 1942, M. Leveque. Ook diverse 'nieuwe' films uit het Westerwald die gemaakt zijn tussen circa 1900 en 1974 en het ambacht in detail uitlichten zijn op www.tabakspijp.nl te bekijken.

Naast het filmmateriaal, bevat de website ook een steeds groeiend archief aan nieuwsberichten, publicaties uit binnen-en buitenland, catalogi, foto's en ander uniek digitaal materiaal.

Een monsterpijpje van een handelsreiziger en de bestellingen bij pijpenfabrieken

Ruud Stam (stamclaypipe@gmail.com)

Bij zowel de werving van nieuwe klanten als ook bij opdrachten die handelaren aan de pijpenfabrieken gaven werden monsters en tekeningetjes verzonden of meegenomen om duidelijk te maken wat werd aangeboden of verlangd. Onderstaand een paar voorbeelden van de handel in pijpen en schiettentfiguren uit het Westerwald.

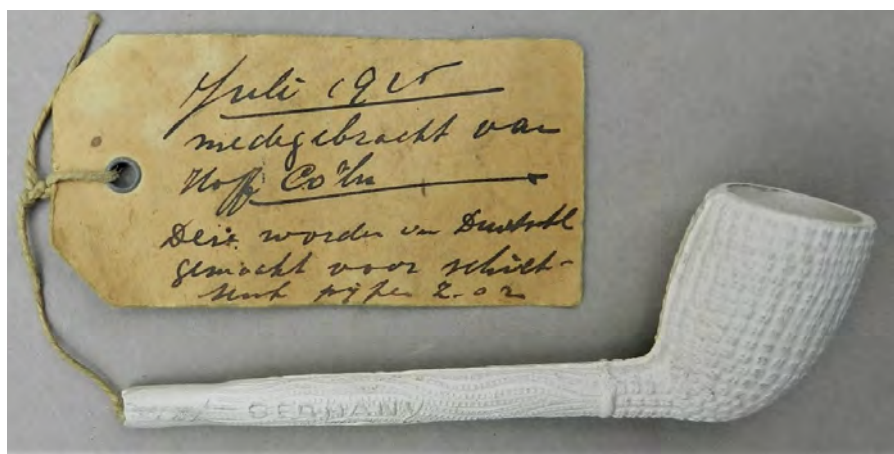
Een van de methoden om nieuwe klanten te werven was het aan tabakswinkels en eigenaren van bijvoorbeeld schiettenten toezenden van een monster (afb. 1 en 2). Op het kaartje, dat met een touwtje door het monsterpijpje van afbeelding 1 en 2 is vastgemaakt, is te lezen:

‘Juli 1925. Medegebracht van Hoff Cöln. Deze worden in Duitsland gemaakt voor schiettent pijpen. Mark 6,- per 1000, per auto thuis gebracht’.

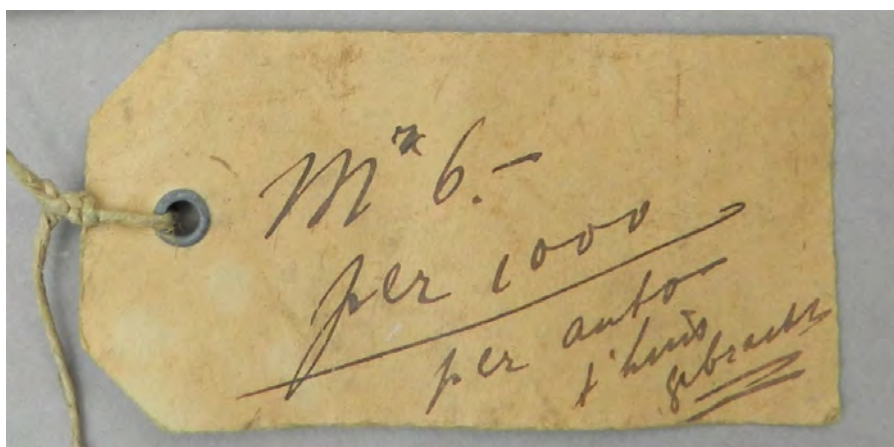
Deze pijpen voor schiettenten werden, aan het eind van de 19e en in de 20e eeuw, in Duitsland, in het Westerwald gemaakt door verschillende firma's. Het valt dan ook niet uit te maken welk bedrijf deze pijpen heeft gemaakt. Uit het kaartje valt op te maken dat de firma Michael Hoff, Tonpfeifenhandlung, die in de Zollstraße 19 in Keulen gevestigd was, kennelijk een tussenhandelaar in kleipijpen was. Deze firma komt voor in het adresboek voor Keulen uit 1925.

We kunnen dus reconstrueren dat een pijpenmaker/fabriek schiettentpijpen per 1000 of meer verkocht aan de kleipijpenhandel Hoff in Keulen en dat een, vermoedelijk Nederlandse, handelsreiziger deze pijpen daar kocht en vervolgens binnen Nederland aanbood voor 6 Mark per 1000 en deze pijpen ook nog voor deze prijs bij zijn klanten per auto thuis afleverde. Duidelijk is te zien dat dit een pijpje was met een steel zonder mondstuk en dat dit pijpje dus van de allergeedkoopste soort was. De verkoopprijs per 1000 stuks moet dus voor de fabriek nog aanzienlijk lager gelegen hebben. Een prijs van 0,2 tot 0,3 cent per pijp ligt daarom in de rede.

De korte aanduiding van de herkomst van het pijpje doet vermoeden dat deze handelsreiziger al eerder geleverd heeft aan de eigenaar van de betreffende schiettent of aan een tabakswinkelier. Het bewaarde monster geeft dus veel informatie over hoe de handel in dit soort pijpen verliep.

Afb.1: Het schiettentpijpe met het daaraan vastgemaakte kaartje.

Afb.2. De achterkant van het kaartje.

Ook lieten handelaren aan sommige klanten een stel monsters zien om voor hen de keuze makkelijker te maken. Een voorbeeld is het aan elkaar gebonden groepje pijpen van Theodor Lamp (afb. 3).

Omgekeerd bestelden handelaren hun pijpen bij verschillende fabrieken in Duitsland. Prijs en vormgeving waren daarbij zeer bepalend. Vaak waren deze bestellingen gebaseerd op eerdere orders of werden er aan de hand van catalogi pijpen uitgezocht. Maar ook ontvingen de pijpenfabrieken specifieke bestellingen van hun klanten of werden er offertes gevraagd.

Afb.3. Een groep aan elkaar gebonden pijpen van Theodor Lamp (Höhr-Grenzhausen) als monster. Collectie en foto Fred Tijmstra.

Uit de archieven van de pijpenmakers uit het Westerwald kennen we verschillende voorbeelden van bestellingen waarbij de gewenste pijp of het schiettentproduct afgebeeld is.

Afbeelding 4 en 5 laat een briefkaart aan Klauer zien waarop een pijpje getekend is dat door deze klant verlangd werd. In dit geval een pijpje uit een catalogus. De firma die deze pijp bestelde was Schmitz & Janssen uit Dülmen, tussen de Nederlandse grens en Münster in de deelstaat Noordrijn-Westfalen. Het kaartje komt uit het archief van Klauer en is te dateren in 1884.

De betreffende catalogus is onbekend. De vroegst bekende catalogus van Klauer is uit de periode 1910-1915. Daarin is deze pijp niet opgenomen. Vaak ook werden door klanten zelfgemaakte tekeningetjes aangeleverd om aan te geven wat voor pijp deze wilde ontvangen.

De tekst, die kennelijk geschreven is voor de goede verstaander, luidt:

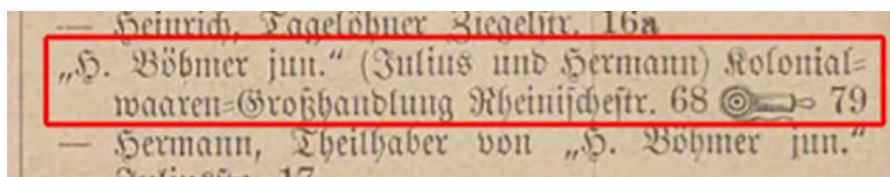

Afb.4. Een briefkaart van de firma Schmitz & Janssen uit Dülmen aan Klauer in Baumbach met daarop geplakt een specifieke pijp uit een catalogus die deze klant wilde ontvangen. Op de opgeplakte pijp staat: 'W. Klauer Baumb. b. C. / 3 gr'.

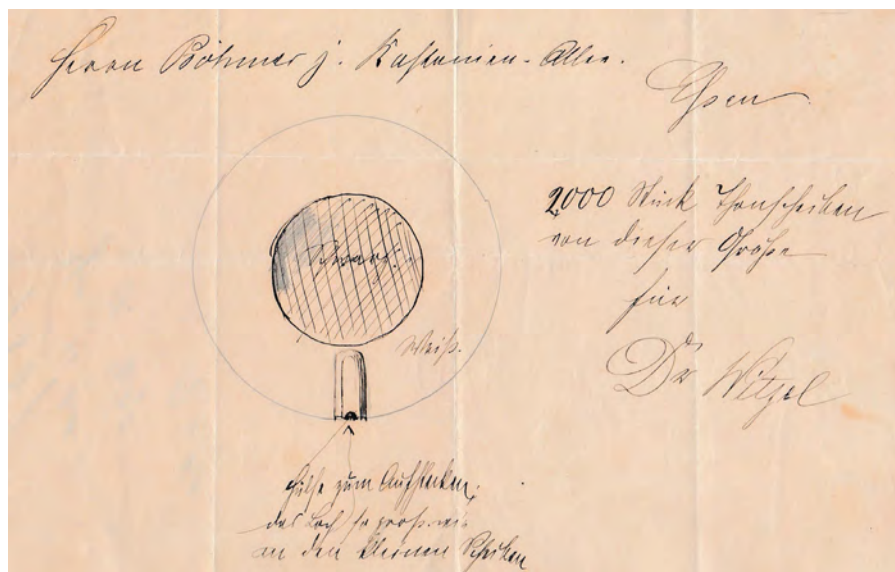
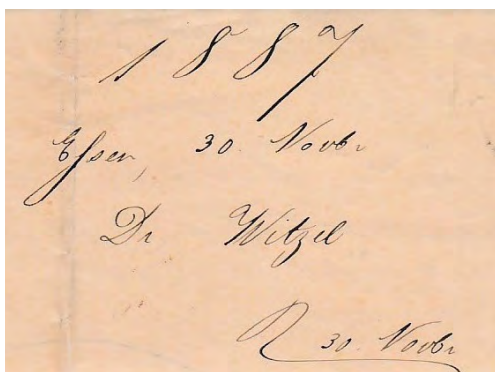
Afb.5. De voorzijde van de briefkaart aan Klauer.

**'Senden Sie uns zugl. schleunigst
5 Kisten große Mutzen
1 = wie unten verg.
Machen Sie keine Durchraucher M &
bunte?
Achtungsvoll'**

Afb.6. Opgave in het adresboek van Essen uit 1903.

Afb.7. Twee zijden van een bijlage uit een brief aan Klauer waarbij de klant een schijfvormige schiettent-figuur heeft afgebeeld.

Kennelijk worden er niet alleen 5 kisten grote Mützen en een kist pijpen besteld, van de soort die op de tekening staat, maar wordt er ook gevraagd of Klauer doorroker Mützen en bunte (gekleurde) pijpen levert.

Naast pijpen maakten vele pijpenmakers in het Westerwald, aan het eind van de 19e en het begin van de 20e eeuw, ook tal van nevenproducten, waaronder schiettentfiguren. Vaak aapten de pijpenmakers elkaar na, zoals te zien is aan de catalogusbladen van Klauer en Remy. Meestal waren de figuren heel simpel, zoals schijfvormige figuren, staafjes en pijpjes. Maar soms ook fraaie met verf beschilderde vogels, kippen en hertjes (afb. 8-11). Ook deze werden veelal per brief besteld, met soms een tekening van het verlangde. Afbeelding 7 laat zo'n tekening zien van 30 november 1887 voor

schijfvormige schiettentfiguren, die besteld waren door de firma Böhmer in Essen, die handelde in koloniale waren.

De schiettentfiguren waren bestemd voor dr. Witzel. De opdracht is afkomstig uit het archief van Wilhelm Klauer, dat thans ondergebracht is bij het Nederlands Economisch Historisch Archief (NEHA) in Amsterdam. In 1903 stonden nog steeds in het de Adresboek van Essen zowel de firma Böhmer als ook nog Dr. Witzel (afb. 6). Echter aan de Kastanien-Allee, waar de schiettentfiguren heen gezonden moesten worden, woonde in 1903 alleen de weduwe Böhmer. Helaas zijn geen eerdere adresboeken van Essen beschikbaar, zodat niet nagegaan kan worden hoelang de firma Böhmer werkzaam was.

De tekst van de bestelling luidt:

***‘Herrn Böhmer j. Kastanien-Allee
Essen
2000 Stück Thonscheiben
von dieser Größe
für Dr. Witzel’***

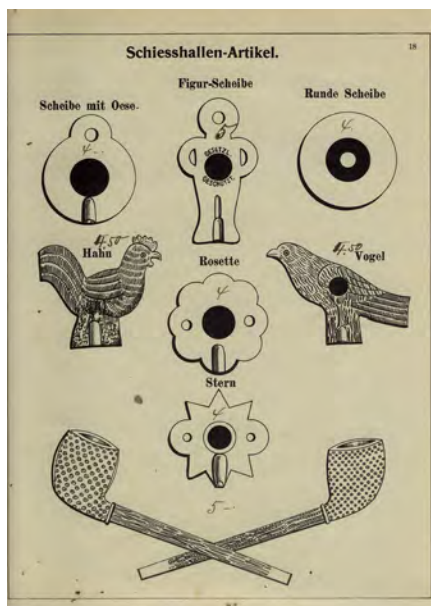
Onder het tekeningetje staat:

***„Hülse zum Aufstecken,
das Loch so groß wie an den kleinen Spitzen’***

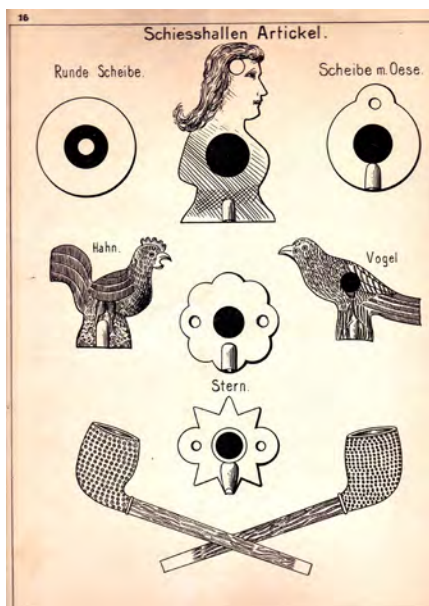
Op het tekeningetje staat: ***‘Schwarz/Weiss’***.

De schriftelijke opdrachten en de monsterpijpen geven een beeld over het verloop van de handel, dat anders verloren zou zijn gegaan. De handel, zoals uit deze voorbeelden blijkt, kende deelnemers die niet direct te verwachten waren, zoals een handel in koloniale waren. Het zou de moeite waard zijn om meer te leren over het verloop van de handel in zowel de pijpen als ook de bijproducten van de pijpenmakers.

De schriftelijke opdrachten en de monsterpijpen geven een beeld over het verloop van de handel, dat anders verloren zou zijn gegaan. De handel, zoals uit deze voorbeelden blijkt, kende deelnemers die niet direct te verwachten waren, zoals een handel in koloniale waren. Het zou de moeite waard zijn om meer te leren over het verloop van de handel in zowel de pijpen als ook de bijproducten van de pijpenmakers.

Afb.8. Blad uit de catalogus van W. Klauer uit Ransbach-Baumbach uit de periode 1910-1915.

Afb.9. Blad uit de catalogus van F. W. Remy uit Hilgert uit 1906.

Afb.10a-b. Schiettentfiguren van de firma Lamp uit Höhr-Grenzhausen en Wilhelm Klauer uit Ransbach-Baumbach.

Dank is verschuldigd aan Sabrina Liebetrau voor de transcriptie van de teksten die deels geschreven waren in het Duitse Kurrentschrift en deels in het Latijnse lettertype. Ook dank voor informatie over de verschillende genoemde handelaren. De foto's zijn, tenzij anders vermeld, gemaakt door Bert van der Lingen. Afbeelding 1, 2, 4, 5, 7, 10 en 11 collectie auteur.

Afb.11. Schiettent-figuren van Herbert O. Hammer uit Ransbach-Baumbach

Afb.12 Een bodemvondst van een onbekende pijpenmaker, mogelijk Remy, uit Hilgert.

